

STRUČNÝ KOMENTÁŘ

Tato publikace obsahuje výsledky dvanáctého ročníku výběrového šetření *Životní podmínky*, které proběhlo na jaře 2016 a mapovalo situaci českých domácností v roce 2015 a v době dotazování. Šetření je zaměřeno na sociální a ekonomické podmínky domácností, přičemž se mimo jiné sleduje také jejich příjmová situace. Mezi hlavní výstupy patří podíl osob ohrožených příjmovou chudobou a také osob žijících v domácnostech s určitým materiálním nedostatkem.

Průměrné čisté příjmy domácností meziročně vzrostly z 157,6 tis. Kč na osobu v roce 2014 na 164,9 tis. Kč v roce 2015, tedy o 4,6 %. Příjmy rostly jak nominálně, tak reálně, a to o 4,2 %. To znamená, že si za své příjmy mohly domácnosti koupit více zboží. Z hlediska postavení osoby v čele domácnosti se průměrně zvýšily příjmy všem skupinám domácností. Čisté roční příjmy domácností zaměstnanců s vyšším vzděláním činily 192,1 tis. Kč na osobu, tedy o 6 tisíc Kč (o 3,3 %) více než v roce 2014. Růst zaznamenaly také příjmy domácností zaměstnanců s nižším vzděláním, které v průměru dosáhly 146,5 tis. Kč čistého na osobu za rok, tedy o 4,6 % více než v roce 2014. Vůbec nejvyšší nárůst příjmů byl u domácností samostatně výdělečně činných a to průměrně o 13 tis. Kč na osobu (7,8 %) až na 185,8 tis. Kč, což je důsledek minimálního růstu v předchozím roce (1,2 %). Naopak nejpomaleji rostly průměrné čisté roční příjmy domácnostem nezaměstnaných, a to o 2,5 %. Jejich průměrné čisté roční příjmy na osobu v roce 2015 dosáhly 78,6 tis. Kč. Příjmy v domácnostech nepracujících důchodců se zvýšily na 146,5 tis. Kč na osobu, tedy rostly stejným tempem jako loni (2,6 %).

Zlepšení finanční situace domácností se odrazilo i na tom, jak domácnosti vycházely se svými příjmy. Zatímco v roce 2015 vycházelo se svými příjmy s velkými obtížemi nebo s obtížemi 27,2 % domácností, v roce 2016 to bylo pouze 24,6 % domácností. Nejvyšší podíl domácností, které se svými příjmy vycházely s velkými obtížemi nebo s obtížemi, je u domácností nezaměstnaných (74,7 %). Oproti loňskému roku je to dokonce o 8,9 p. b. více. Naopak výrazně poklesl podíl domácností, které vycházely s příjmy s obtížemi či velkými obtížemi. Jedná se o domácnosti zaměstnanců i samostatně výdělečně činných a také nepracujících důchodců. Na druhé straně vzrostl podíl domácností, které vycházely se svými příjmy snadno či velmi snadno a to z hodnoty 9,5 % na 11 %. Především domácnosti samostatně činných častěji než v předchozím roce uvedly, že vychází se svými příjmy snadno či velmi snadno (17,1 %). Nárůst podílu domácností s touto odpovědí byl také výrazný u domácností zaměstnanců (o 3 p. b.). U těch s vyšším vzděláním na hodnotu 16 % a u zaměstnanců s nižším vzděláním se jednalo o nárůst na téměř dvojnásobek hodnoty předchozího roku (tedy na 7 %).

Náklady domácností na bydlení za rok 2016 činily v průměru 5 595 Kč na domácnost a měsíc, tedy zůstaly oproti předchozímu roku na podobné úrovni. Podíl příjmů, které domácnosti v roce 2015 vynakládaly na bydlení, se meziročně již třetím rokem mírně snížil až na hodnotu 17,1 % (meziročně klesl o 0,6 p. b.), a to zejména v důsledku růstu příjmů domácností. S tím souvisí i zlepšení vnímání nákladů na bydlení jako zátěže rodinného rozpočtu. Zatímco v roce 2015 představovaly náklady na bydlení velkou zátěž pro 24,3 % domácností, v roce 2016 tak uvedlo jen 23,7 % domácností. Podíl domácností, které nepovažovaly náklady na bydlení za zátěž, zůstal na podobné úrovni a to 10 %. Nejvyšší podíl na čistých příjmech domácností představují náklady na bydlení v domácnostech nezaměstnaných, kde výdaje na bydlení tvoří téměř dvě pětiny (38,8 %) jejich příjmů. Zároveň 67,1 % těchto domácností náklady na bydlení vnímá jako velkou zátěž rodinného rozpočtu a pouze 3,2 % je nepovažuje za zátěž. Jako velkou zátěž rodinného rozpočtu vnímá náklady na bydlení taktéž nadprůměrný podíl domácností zaměstnanců s nižším vzděláním (26,6 %) a domácností nepracujících důchodců (25,9 %).

Míra ohrožení příjmovou chudobou, která se počítá jako podíl osob žijících v domácnostech, jejichž příjem je nižší než stanovená hranice ohrožení příjmovou chudobou, dosáhla v roce 2016 úrovně 9,7 %. Hranice ohrožení příjmovou chudobou je určena jako 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu domácnosti a zohledňuje velikost a složení domácnosti. Aby domácnost jednotlivce v roce 2016 nespadla pod hranici ohrožení příjmovou chudobou, musel být její čistý měsíční příjem vyšší než 10 691 Kč, domácnost dvou dospělých musela mít příjmy vyšší než 16 036 Kč/měsíc, rodič s dítětem do 13 let musel mít více než 13 898 Kč měsíčně a partnerský pár se dvěma dětmi do 13 let 22 450 Kč.

Počet osob žijících v domácnostech s příjmy pod hranicí ohrožení příjmovou se dlouhodobě pohybuje na úrovni 9 % až 10 % a ani rok 2016 tak nevybočuje z tohoto intervalu. Z dlouhodobého hlediska jsou nejvíce ohroženými skupinami nezaměstnaní, neúplné rodiny s dětmi a rodiny se třemi a více dětmi. Z osob, jejichž převažující ekonomickou aktivitou v průběhu roku 2015 byla nezaměstnanost, byla v roce 2016 více než polovina (52,5 %) ohrožena

příjmovou chudobou. Osob z neúplných rodin s dětmi byla příjmovou chudobou ohrožena více než třetina (37,0 %) a osob z rodin se třemi a více dětmi více než pětina (21,0 %).

Celková míra materiální deprivace vyjadřující podíl osob, jejichž domácnosti si z finančních důvodů nemohly dovolit některé věci, služby či požitky, se v roce 2016 ve srovnání s předcházejícím rokem snížila. Podíl osob žijících v domácnostech, které postrádaly nejméně 3 položky z 9 sledovaných, se oproti předchozímu roku snížil z 13,4 % na 11,8 %. Podíl těch, jejichž domácnostem chyběly 4 a více položek, činil 4,8 %, tedy o 0,8 p. b. méně než v roce 2015. Podobně jako u míry ohrožení příjmovou chudobou patří mezi nejvíce materiálně deprivované nezaměstnaní (31,5 %), osoby z neúplných rodin s dětmi (17,0 %) a osoby z rodin se třemi a více dětmi (8,4 %).

Na zlepšení finanční situace domácností poukazují i snižující se podíly domácností, které si z finančních důvodů nemohou dovolit platit pravidelné platby či splátky, dostatečně vytápět svůj byt nebo jíst maso alespoň každý druhý den. Ke snížení míry materiální deprivace nejvíce přispěl především pokles podílu domácností, které si nemohou dovolit zaplatit týdenní dovolenou všem členům domácnosti či zaplatit neočekávaný výdaj ve výši několika tisíc korun (v roce 2016 to bylo 9 900 Kč). Zatímco v roce 2015 žilo v domácnostech, které si z finančních důvodů nemohly dovolit dostatečně vytápět byt 5,0 %, osob, v roce 2016 to bylo o 1,2 p. b. méně (3,8 %). V roce 2016 také mírně poklesl podíl osob v domácnostech, které měly problém s některými platbami (nájem, platby za energie, splátky půjček na bydlení či jiné splátky), na hodnotu 4,4 % osob. Podíl osob z domácností, které si nemohly dovolit zaplatit všem jejích členům týdenní dovolenou, poklesl z jedné třetiny (32,4 %) v roce 2015 na více než čtvrtinu (28,9 %) v roce 2016, tj. téměř o 3,5 p. b. K obdobnému poklesu došlo u podílu osob, jejichž domácnosti si nemohly dovolit zaplatit neočekávaný výdaj, a to z 36,0 % v roce 2015 na 32,1 % v roce 2016.